

viWTA
AANBEVELINGEN

ARMOEDE EN TECHNOLOGIE

INHOUDSTAFEL

- VOORWOORD** *p 3*
- 1. (FINANCIËLE) TOEGANKELIJKHEID
VAN TECHNOLOGIE** *p 4*
- 2. ONDERWIJS EN TECHNOLOGIE: VERDER DE
PUT IN OF EEN STEUN IN DE RUG?** *p 6*
- 3. TECHNOLOGIE EN SOCIALE DRUK** *p 8*
- 4. MEER INFORMATIE OVER HET PROJECT 'AAN
DE ONDERKANT VAN DE TECHNOLOGISCHE
SAMENLEVING. ARMOEDE EN TECHNOLOGIE'** *p 9*

AANBEVELINGEN ARMOEDE EN TECHNOLOGIE

VOORWOORD

Armoede en technologie vormen geen evidente combinatie. Er bestaat weinig twijfel over het feit dat nieuwe technologieën vandaag de dag één van de voornaamste drijvende krachten vormen van maatschappelijke ontwikkeling. Ze bepalen in hoge mate de positie en levensomstandigheden van mensen. Maar dat gebeurt niet altijd probleemloos. Zo wordt de laatste jaren meer en meer het concept 'digitale kloof' gebruikt om aan te duiden dat niet alle bevolkingsgroepen even vlot meekunnen met de digitale revolutie. Vaak genoemde groepen zijn ouderen, laaggeschoolden, immigranten. Het is echter opvallend dat mensen die in een situatie van armoede en sociale uitsluiting leven niet of nauwelijks als specifieke groep genoemd worden in het debat over de digitale kloof.

Mensen in armoede hebben minder toegang tot, maken minder gebruik van en bezitten minder technologische hulpmiddelen dan de niet-armen in onze samenleving. Hierdoor missen ze kansen. Het niet kunnen beschikken over technologie kan er immers voor zorgen dat mensen nog verder wegglijden in een situatie van armoede en sociale uitsluiting. In het beste geval kan (het bezit van) technologie helpen om stappen te zetten om een situatie van armoede en sociale uitsluiting te verbeteren. Maar dat is dus niet evident. Arme mensen ondervinden hindernissen bij de aanschaf en het gebruik van technologieën. Gevoelens van faalangst, stigmatisering, schaamte, onmacht en toch ook boosheid zijn vaak het gevolg.

Nieuwe technologieën vormen dus een complex geheel van bedreigingen en kansen. Een aangepast beleid is absoluut noodzakelijk om er voor te zorgen dat de bedreigingen geminimaliseerd worden en de kansen gemaximaliseerd. Deze aanbevelingen willen hiertoe een aanzet geven. Ze zijn gebaseerd op het viWTA-onderzoeksproject 'Aan de onderkant van de technologische samenleving. Armoede en technologie'. Een korte schets van dit project is opgenomen als bijlage bij deze aanbevelingen.

De aanbevelingen zijn opgebouwd rond drie cruciale assen die uit het onderzoek naar voor komen:

- (financiële) toegankelijkheid van technologie,
- belang van onderwijs en opleiding, niet alleen om de technische vaardigheden te verwerven om technologie te gebruiken maar ook en vooral om te leren wat je op inhoudelijk vlak van technologie mag en kan verwachten,
- de maatschappelijke druk om technologie te gebruiken

1. (FINANCIËLE) TOEGANKELIJKHEID VAN TECHNOLOGIE

Vijf sporenbeleid

Het mag geen verwondering wekken dat de kostprijs van technologie door arme mensen als dé voornaamste belemmering wordt genoemd. Een cruciaal element hierin is de ondoorzichtigheid van de kostprijs. Het gaat immers om heel wat meer dan enkel het aanschaffen van een 'toestel'. Zo veronderstelt (bijvoorbeeld) een optimaal gebruik van een pc vijf zaken: het beschikken over (1) hardware en (2) software, (3) opgeleid zijn (zie volgend hoofdstuk), (4) hulp en/of herstellingsmogelijkheid in geval van problemen en (5) verbinding met het internet. Al deze zaken kosten geld. Het volstaat dat één aspect te duur is en een goed gebruik van de pc is niet meer mogelijk. Technologie (financieel) toegankelijk maken, veronderstelt een beleid dat inspeelt op al deze aspecten.

AANBEVELING

1. Creëer een voldoende groot aanbod van goed en actueel toegeruste (software) pc's. Hiervoor tekenen zich drie samengaande mogelijkheden af:
 - Binnen de sociale economie voluit investeren in een tweedehands circuit voor pc's (en andere ICT's) m.i.v. afspraken/regelingen met overheidsdiensten én privé-bedrijven voor overname gebruikte toestellen.
 - Afspraken met producenten om eenvoudige basismodellen op de markt te brengen tegen lage tarieven.
 - Subsidieer – voor mensen die in armoede leven – de aanschaf van nieuwe pc's.
2. Ondersteun het gebruik van vrije software (open source), bv. in het onderwijs.
3. Zorg op lokaal vlak voor laagdrempelige en kostenloze helpdesks en herstellingsateliers, bij voorkeur in samenwerking met o.m. de initiatieven binnen de sociale economie.
4. Maak een wettelijke regeling voor sociale internettarieven en/of gratis toegang.
5. In afwachting van een wettelijke regeling voor sociale internettarieven kunnen groepsabonnementen voor internetverbinding (bv. in sociale wooncomplexen) gepromoot worden.

Een belangrijke bekommernis bij een beleid rond financiële toegankelijkheid van technologie is aandacht voor stigmatisering. Tweedehands pc's of gsm's mogen niet het etiket krijgen van 'oude brol', vrije software niet de connotatie van 'omdat we de merk-software niet kunnen betalen'.

Kopen op krediet

In de gesprekken met armen kwam ook voortdurend het gevaar terug van de 'kopen op krediet'-aanbiedingen. In een discussie over technologie is het evident dat dit opduikt: heel wat technologie kan immers op krediet gekocht worden én het bezit van technologie is een belangrijke statusfactor in onze samenleving. Armen zijn vragende partij voor strengere regelingen, sommigen vragen zelfs om het 'kopen-op-krediet' systeem af te schaffen.

AANBEVELING

- Waar mogelijk, (nog meer) maatregelen nemen om te vermijden dat arme mensen te gemakkelijk op krediet kunnen kopen.

Publieke toegankelijkheid

Op heel wat plaatsen in Vlaanderen kunnen mensen die in armoede leven – naast anderen – gratis gebruik maken van een computer en het internet: bibliotheken, OCMW's, in verenigingen, scholen, ... Die toegang is belangrijk, zelfs essentieel voor sommige groepen (bv. daklozen), maar mag niet als dé oplossing naar voren geschoven worden om het toegankelijkheidsprobleem voor mensen die in armoede leven op te lossen. Er zijn immers problemen van openingsuren, gelimiteerd gebruik (beperkt in tijd), mobiliteit en – niet onbelangrijk – gevoelens van schaamte en stigmatisering omwille van 'klungelig' gebruik.

2. ONDERWIJS EN TECHNOLOGIE: VERDER DE PUT IN OF EEN STEUN IN DE RUG?

Naast de (financiële) toegankelijkheid wordt het kunnen omgaan met technologie door mensen die in armoede leven het vaakst genoemd als drempel om technologie te gebruiken. Opleiding is één van de vijf cruciale voorwaarden voor een goed gebruik van technologie.

Computerbezit essentieel voor het volgen van onderwijs

In het reguliere onderwijs leert men kinderen en jongeren met technologie omgaan en dat is een goede zaak. Maar meer en meer verwacht men hierbij van leerlingen en studenten zelfstandig thuiswerk op de computer, al of niet online via internet gebaseerde systemen. Ook de communicatie met ouders organi-

seert men steeds meer via e-mail. Dit creëert ernstige problemen omdat mensen in armoede vaak niet over een computer en/of internet beschikken. Het ter beschikking stellen van schoolcomputers tijdens speeltijden en na schooltijd kan een deel van de oplossing aandragen. Toch mag dit niet te voortvarend als de oplossing naar voren worden geschoven. Buiten het verlies aan vrije tijd (waar andere kinderen wel recht op hebben), werkt het stigmatisering in de hand en veroorzaakt het mobiliteitsproblemen (omdat de schoolbus al vertrokken is). ICT in het onderwijs illustreert perfect hoe het complexe netwerk van sociale uitsluitingsmechanismen het voor mensen in armoede heel moeilijk maakt om de kloof met de rest van de samenleving te overbruggen (en dit binnen een systeem dat bij uitstek zou moeten dienen om maatschappelijke promotie – het doorbreken van de generatiearmoede - mogelijk te maken).

Als computerbezit als essentieel wordt beschouwd voor het volgen van onderwijs, is het nodig – mede in het licht van de recente beleidsinitiatieven om de kosten voor het volgen van onderwijs voor ouders te drukken - maatregelen te nemen zodat kinderen uit gezinnen die in armoede leven ook thuis over een computer kunnen beschikken. Eén mogelijkheid is om de kostprijs ervan te laten meewegen in het bepalen van de studiebeurs. Een tweede piste is om (kostenloze) lease-systemen voor (draagbare) computers aan te bieden in scholen, bijvoorbeeld in samenwerking met partners uit de sociale economie. Voordeel hiervan is dat je, tegelijk met de computer, ook ondersteuning en herstelmogelijkheden aanbiedt.

AANBEVELING

- De Vlaamse overheid zou maatregelen kunnen nemen om te verzekeren dat kinderen uit gezinnen die in armoede leven thuis over een computer kunnen beschikken voor de duur van hun studies.

Belang van volwassenonderwijs: een groter aanbod aan cursussen

Naast aandacht voor het reguliere onderwijs, moet er uiteraard ook aandacht zijn voor het volwassen onderwijs. Meer nog dan jongeren, zijn het vooral volwassen armen die aangeven problemen te hebben met het gebruik van technologie. Op zich zijn mensen in armoede die een opleiding rond het gebruik van technologie hebben gevolgd (bv. in Centra voor Basiseducatie of Open Scholen), over het algemeen vrij tevreden over de kwaliteit van de opleiding. Maar het aantal opleidingen is beslist nog te laag – vaak ontbreekt de structurele ondersteuning –, de beschikbare informatie is nog onvoldoende (waar, wanneer, hoeveel kost het, ...?), de inhoud is niet altijd aangepast aan de behoefte en – vaak genoemd – de locatie is niet geschikt.

- De overheid kan – via structurele ondersteuning – zorgen voor een groter aanbod aan (kostenloze) ‘technologie-cursussen’ en een goede informatieverbreiding hier rond.

Kostenloosheid kan gerealiseerd worden door het gratis aanbieden van de cursussen of door bijvoorbeeld een systeem uit te werken van opleidingschecks voor armen.

Een ‘knoppencursus’?

Cursussen die focussen op het gebruik van de computer en internet zijn uiteraard een noodzaak. Maar heel wat armen geven aan dat deze cursussen voor hen soms al een brug te ver zijn. Er blijkt een heel grote behoefte te bestaan aan échte basisvaardigheden: het simpelweg leren omgaan met ‘machines’: bank- en biljettenautomaten, huishoudtoestellen, gsm’s,...

- Investeer in wat armen zelf ‘knoppencursussen’ noemen: cursussen waarin armen basisvaardigheden aanleren om te leren omgaan met machines.

Belang van een vertrouwde omgeving

Mensen die in armoede leven moeten vaak een enorme drempelvrees overwinnen om naar een cursus te komen, zelfs als de aanbieders hun best doen om de cursussen zo laagdrempelig mogelijk te maken. Enerzijds zijn een vertrouwde omgeving, vertrouwde gezichten, een vertrouwde context voor een arme van zeer groot belang. Anderzijds vereisen opleidingen en cursussen nu eenmaal de nodige infrastructuur die je onmogelijk overal kan inplanten.

- Meer samenwerking tussen enerzijds verenigingen, buurthuizen,... en anderzijds aanbieders van opleiding is nodig, gericht op bewustmaking en het faciliteren van de stap naar opleidingen en cursussen voor armen. De overheid kan een rol spelen in het ondersteunen van zulke samenwerkingsvormen.

Tot slot: ook voor volwassenen is het thuisbezit van een computer – om het geleerde te oefenen, toe te passen en te gebruiken – essentieel.

3. TECHNOLOGIE EN SOCIALE DRUK

Armen zijn zeer gevoelig voor de druk die ze vanuit de samenleving ervaren om technologie aan te kopen en te gebruiken. In de eerste plaats worden ze overdonderd door reclame en advertenties: gsm's, pda's, computers, gps-en, digitale televisie, ... alles overgoten met een sausje van 'erbij horen, 'in' zijn, ... Technologie is een belangrijk statussymbool en voor mensen die in armoede leven is het vaak een mogelijkheid om te doen alsof ze erbij horen. Het verbieden van reclame is uiteraard geen oplossing. Het verder reguleren van 'misleidende' reclame (bv. met betrekking tot kopen op krediet) en kinderreclame is wel een piste. Ook het 'leren omgaan met reclame' in technologiecursussen of het geven van gerichte consumenteninformatie (bv. via gratis abonnementen op consumentenmagazines) zijn mogelijke ideeën. Maar armen leggen de bal ook in eigen kamp. Ze moeten zelf weerbaarder worden, zich informeren rond technologie, meer zelfvertrouwen tonen, van elkaar leren, ...

Maar de overheid kan meer doen. Ze kan ten dele een voorbeeldfunctie vervullen. Vaak is de overheid immers zelf de oorzaak van de maatschappelijke druk die armen voelen om technologie te gebruiken. Voorbeelden zijn de voortdurende verwijzing naar websites en e-mailadressen, de reeds vermelde verwachtingen ten aanzien van computergebruik in het onderwijs, tax-on-web en – niet onbelangrijk – de verplichte aanschaf van een elektronische identiteitskaart (waar armen absoluut niet de noodzaak van inzien), ... Het digitaliseren van openbare dienstverlening wordt door heel wat armen dan ook ervaren als een reële bedreiging.

AANBEVELING

1. De overheid moet blijvend garanderen dat voor openbare diensten steeds een kwaliteitsvol (bv. wat betreft openingstijden) alternatief (face-to-face) kanaal behouden blijft. Het kan niet zijn dat openbare diensten uitsluitend via elektronische weg verleend worden.
2. De verschaffing van de elektronische identiteitskaart aan mensen die in armoede leven zou volledig gratis moeten zijn (vaak wordt geld gevraagd voor een kaartlezer), de verstrekte uitleg zou voldoende laagdrempelig moeten zijn. Men zou ook kunnen onderzoeken om oudere armen niet te verplichten nog een elektronische identiteitskaart aan te schaffen.

4. MEER INFORMATIE OVER HET PROJECT 'AAN DE ONDERKANT VAN DE TECHNOLOGISCHE SAMENLEVING. ARMOEDE EN TECHNOLOGIE'

Het viWTA-project 'Aan de onderkant van de technologische samenleving. Armoede en technologie' bestond uit drie grote fasen.

1. Een voorstudie die een overzicht moest bieden van de reeds bestaande inzichten over het spanningsveld tussen armoede en technologie en – op basis van diepte-interviews met enkele armen – ook enkele concrete ervaringen moest beschrijven.
2. Een intensief participatief traject waaraan meer dan 1.000 mensen in armoede deelnamen. In de vijf Vlaamse provincies werd het toneelstuk 'Saldo ontoereikend' opgevoerd. Dit toneelstuk confronteerde het publiek met de spanning in de relatie tussen armoede en technologie. Na het stuk werd in kleine groepjes een nabespreking gehouden, steeds volgens dezelfde structuur. Alle informatie uit deze focusgroepen werd gesystematiseerd, geanalyseerd en in een rapport beschreven. De beleidsaanbevelingen van de armen zelf worden in dit rapport uitvoerig beschreven.
3. De conclusies, en in het bijzonder de beleidssuggesties, uit dit rapport werden in een stakeholdersforum besproken met meer dan 30 Vlaamse stakeholders. Hun voornaamste opdracht bestond erin de beleidssuggesties van de armen verder te onderbouwen en te verfijnen.

Voor meer informatie:

Vranken, J., Vandenboch H., Windey S., Aan de onderkant van de technologische samenleving. Armoede en technologie. Brussel, viWTA, 2007, 152 p.

viWTA Dossier nr. 10, Aan de onderkant van de technologische samenleving. Armoede en technologie. Brussel viWTA, 2007, 18 p.

De heer Robert Voorhamme is voorzitter van de Raad van Bestuur van het viWTA.
Mevrouw Trees Merckx - Van Goey en de heer Jean-Jacques Cassiman zijn de
ondervoorzitters.

De Raad van Bestuur van het viWTA bestaat uit:

mevrouw Patricia Ceysens

de heer Eloi Glorieux

mevrouw Kathleen Helsen

mevrouw Trees Merckx - Van Goey

de heer Jan Peumans

de heer Erik Tack

mevrouw Marleen Van den Eynde

de heer Robert Voorhamme

als Vlaamse Volksvertegenwoordigers;

de heer Paul Berckmans

de heer Jean-Jacques Cassiman

mevrouw Ilse Loots

de heer Freddy Mortier

de heer Nicolas Van Larebeke-Arschodt

de heer Harry Martens

mevrouw Irène Veretennicoff

de heer Stefan Gijssels

als vertegenwoordigers van de Vlaamse wetenschappelijke en technologische wereld.

Het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek

Het Vlaams Instituut voor Wetenschappelijk en Technologisch Aspectenonderzoek is een onafhankelijke en autonome instelling verbonden aan het Vlaams Parlement, die de maatschappelijke aspecten van wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen onderzoekt. Dit gebeurt op basis van studie, analyse en het structureren en stimuleren van het maatschappelijke debat. Het viWTA observeert wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen in binnen- en buitenland en verricht prospectief onderzoek over deze ontwikkelingen. Op basis van deze activiteiten informeert het viWTA doelgroepen en verleent het advies aan het Vlaams Parlement. Op die manier wil het viWTA bijdragen tot het verhogen van de kwaliteit van het maatschappelijk debat en tot een beter onderbouwd besluitvormingsproces.

viWTA | VLAAMS PARLEMENT | 1011 BRUSSEL | TEL. 02 552 40 50 | FAX 02 552 44 50
EMAIL: VIWTA@VLAAMSPARLEMENT.BE | WWW.VIWTA.BE

v.u. Robby Berloznik, directeur viWTA, Vlaams Parlement, 1011 BRUSSEL